

פרק תשיעי – 'כל הקרבנות'

'כל קרבנות הציבור והיחיד באין מן הארץ ומחוצה לארץ, מן החדש ומן הישן'. 'מן החדש' – מתבואה של שנה זו. ובלבד שקרבו שתי הלחם מקודם (כן פרש ב'זבח תודה' ועוד). ויש לדקדק על פירוש זה, מדוע נקט התנא לשון כזו שאפשר לטעות בה, ולא נקט לשון קצרה – 'כל הקרבנות באין מן הישן' [שכך הוא באמת, שהרי מהחדש ממש אסור, ורק כאשר קרבו שתי הלחם מותר, ואז כבר אין כאן 'חדש'] חוץ מן העומר ושתי הלחם שאינן באין אלא מן החדש? – ויש לפרש שהתנא בא להשמיענו חידוש, שמותר להביא מנחות מן החדש מחוצה לארץ, כיון שלדעת תנא דידן אין איסור 'חדש' בחו"ל מן התורה, ממילא אין איסור להביא משם מנחות מן החדש. וזהו שמשמיענו התנא 'כל הקרבנות באים מן הארץ ומחו"ל, מן החדש ומן הישן'; 'מן החדש' היינו כשבאים מחו"ל, 'ומן הישן' – כשבאים מן הארץ (עפ"י מנחת חינוך שו"ד).

דין זה אינו מוסכם, שיש מקום לומר שאעפ"י שאין איסור 'חדש' מתבואת חו"ל או של גוי, אעפ"כ אסור למנחות כי שמא אין האיסור להקרבה נובע מהאיסור להדיוט [ומשום 'ממשקה ישראל'] אלא דין עצמי הוא שקודם לעומר [וגם לשתי הלחם – לכתחילה] אין להביא מן התבואה החדשה לקרבן. ע' בזה במובא לעיל ה: מקהלות יעקב ועוד. ובמצוין לעיל סח:

'כל הארצות היו כשרות'. רש"י כתב כאן: כל הארצות – שבארץ ישראל, כגון יהודה ועבר הירדן והגליל'. על הדעות השונות בענין הבאת עומר מעבר הירדן – ע' במובא ביוסף דעת סנהדרין יא.

דף פד

'רבי יוסי בר רבי יהודה אומר: עומר בא מחוצה לארץ... וקסבר חדש בחוצה לארץ – דאורייתא היא, דכתיב ממושבתיכם... וכיון דאורייתא היא, אקרובי נמי מקריבין'. מפורש בגמרא שלדעת הסובר עומר בא מחו"ל, ודאי איסור חדש בחו"ל – דאורייתא. ואולם אין מפורש הכרח לצד ההפוך, שאם חדש בחו"ל דאורייתא – ודאי העומר בא מחו"ל. ויתכן שננקוט שהעומר בא רק מן הארץ (משום קצירכם, או מטעם אחר) הגם שאיסור חדש קיים בחו"ל. ואכן כך פוסק הרמב"ם. (וכן נקט הגאון בעל תוס' יום טוב בתשובה (בשו"ת גאוני בתרא א), שהאיסור יתכן גם בתבואה שאין מקריבים ממנה, כגון תבואת עכו"ם. וכבר הסבירו שיטת הרמב"ם ומקורו בדרכים שונות. ע' לחם משנה תמידין ומוספין ז, ה; בהגר"א יו"ד רצג; חדושי הגרעק"א 'דרוש וחדוש' מערכה ט; מנחת חינוך שב, ב; שו"ת שאגת אריה החדשות, ב; משכנות יעקב או"ח סד; חזון איש, ליקוטים שבסוף זרעים י, ד; אור שמח מאכלות אסורות י, ב; אבני נזר יו"ד שפו, ו-ו; זבח תודה; 'חדושי הגר"ח על הש"ס' שמו. עמ' ר; ברכת מרדכי ח"ב סוסי"י יח.

ואולם יש מהראשונים שנקט לתלות איסור חדש בהבאת העומר בכל צד, ומתוך כך פסק שאין איסור 'חדש' מדאורייתא בחו"ל, שהרי להלכה אין מביאים עומר אלא מתבואת הארץ (עפ"י אור זרוע ח"א שכח).

'שומרי ספיחין בשביעית – נוטלין שכרן...'. ואם תאמר, בשנת היובל שהיא סמוכה לשמיטה, מאין הביאו עומר והלא הכל כלה? יש לומר שייחדו שדה אחת שלא היו נוגעים בה בני אדם בשמיטה ואי אפשר שלא היו נושרים בשמיטה וחזרו וצמחו ביובל (עפ"י מושב זקנים ויקרא כה, ב. מובא בכנסת הראשונים).

– לכאורה קשה כיצד משמרים, הלא השימור אסור מדאוריתא? אמנם, אין איסור שימור אלא לבעלים, אבל אדם זר שאינו קונה הפירות אלא מונע אחרים מליכנס – גרמא בעלמא הוא, וכל שכן כאן שאין שומרים לעצמם אלא להקדש – אין כאן איסור שימור [וממילא אין כאן איסור 'משומר' – שלדעת ר"ת שדה שנשמרו פירותיה, אסורים] (עפ"י חזון איש שביעית י, ה עפ"ד הראשונים. וע' שטמ"ק ב"מ ק"ח בשם הרא"ש).

– לכאורה יש להוכיח מכאן שאפשר להביא מנחת העומר מתבואת הפקר [ואין ממעטים מקצירכם אלא קציר נכרים (ר"ה יג), ולא קציר הפקר]. אך יש לדחות ולומר שמא דוקא בשל שביעית כשר שגזר הכתוב לדרתכם, משא"כ בשאר תבואת הפקר (עפ"י טורי אבן ר"ה יג. ע"ש ובספר זכר יצחק מב).

רמי ליה רמי בר חמא לרב חסדא: תנן שומרי ספיחין בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה... ומי קאמינא אנא תיבטל, לייתי מדאשתקד?! – בעינא כרמל וליכא... אלמא משום ביכורים הוא. תיבתא. יש לבאר מה היתה דעת רמי בר חמא שהקשה, וכי לא היה יודע מה ששנינו במתניתין ובברייתות שהעומר בא מן החדש, והרי אמרה תורה לדרתכם ואי אפשר לבטלו בשביעית [והלא לדרשה זו גם רמי בר חמא הסכים, כמו שאמר לרב חסדא 'ומי קאמינא אנא תיבטל']?

אך נראה שודאי גם לשיטתו יש להביא מן החדש לכתחילה, אלא שהקשה שבשנה השביעית יביאווהו מדאשתקד, הגם שלא תתקיים המצוה להביא מן החדש. ועל כך הקשו מדברי הברייתא שדרשו מן הכתובים שאף בדיעבד פסול [ע' בתוס' דתרי קראי כתיבי, לעכב] (עפ"י מנחת חינוך שב, ג).

ולפי"ז כתב לפרש בשיטת הרמב"ם שהעומר אינו בא מן הישן אף בדיעבד, שהרי כך נקטו בסוגיא – וכדעת הלח"מ (תמידין ח, ב). ואולם אין הדבר מוסכם בדעת הרמב"ם; ע' כס"מ שם, מנחה טהורה ויד דוד, שבט הלוי ח"ב סוס"י רטו.

וצריך עיון לפירוש זה, מה שאמרו 'בעינא כרמל וליכא... בעינא כרמל בשעת הקרבה' – והלא דין כרמל אינו מעכב, וכמו שאמרו (לעיל סד): לא ביכר מן הקרוב לירושלים – מביא מן הרחוק, הגם שלא יהא כרמל. והרי על הדין שלכתחילה לא נחלק רמי בר חמא לעולם. ודוחק לחלק בין ישן מדאשתקד שכבר אינו רך ומלא כלל, ובין עומר הבא ממרחק, שלא נתיבש לגמרי – שהרי אם דין 'כרמל' אינו לעיכובא, כי לא שנה עליו קרא, מנין לחדש שהישן פסול משום שאינו 'כרמל' (שו"ר מה שכתב בזה החזו"א מב, כ).

ואמנם כן נקט בפני יהושע (בר"ה ט סע"א) כהנחה פשוטה שזה שאמרו כאן ללמוד מ'כרמל' – אינו אלא לכתחילה. ולפי"ז צריך לפרש כוונת הגמרא (כמוש"כ בטהרת הקדש) שכשאמרה תורה 'לדורותכם' היינו להביאו לעולם כתיקונו וכמצוותו, שיהא כרמל בשעת ההקרבה, ואף בשביעית. ולפי"ז אין ראייה מן הסוגיא שהעומר פסול מן הישן בדיעבד. ואכן כן היא דעת הכס"מ לתירוץ אחד בבאור דברי הרמב"ם, שכשר (וכבר האריך בכל זה בקרן אורה. וע"ע עונג יום טוב מד).

ולפירוש זה יש ליישב מה שהקשו בתוס' שלר' יוסי בר' יהודה יש תקנה להביא העומר מחו"ל בשביעית. וי"ל לפי שאינו 'כרמל' כשמביא מרחוק, ואין מתקיימת המצוה כפי הראוי לה (וכמוש"כ בשפ"א לעיל שאף לריבר"י אין לכתחילה להביא מחו"ל, משום 'כרמל').

עוד בבאור הסוגיא – ע' בספר חדושים ובאורים יג, כא. וצידד לחלק עפ"י הירושלמי (חלה א, א) בין תבואה ישנה שכבר עבר עליה העומר דאשתקד, ובין תבואה שלאחר העומר שעבר, שהביאה שליש קודם ראש השנה. וכעיקר חילוק זה כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ב רטו, ו. וכבר האריך בענין זה הגרי"ז הלוי – הל' תמידין דף מב בדפי הספר.

דבר אחר: אם אתה אומר עומר בא מן החיטין – אין שתי הלחם ביכורים. יש להקשות, הלא גם אם עומר בא מן השעורים, אין שתי הלחם בכורים ו'מנחה חדשה' – שהרי אמרו בסמוך שאין להביא שום מנחה מן החדש קודם שתי הלחם, הן מן החטים הן מן השעורים, לפי שנאמר חדשה וכן ראשית. ואם כן בכל אופן אינם 'ביכורים' שהרי קדמה להם מנחה מן החדש.

ודוחק לומר שאכן רבי עקיבא חולק על כך וסובר שכשר להקריב מנחת שעורים קודם שתי הלחם [ומה שאמרו לעיל רבי נתן ורבי עקיבא 'שתהא חדשה לכל המנחות' – כלומר למנחות חטים] – שלא מצינו מחלוקת בדבר זה. וצריך עיון (עפ"י שו"ת אחיעזר ח"ג סד, ג. ועע"ש).

א. יש לומר בפשטות שמ"מ אפשר לקיים שם 'ראשית' – במינה, כי בחטים היא הראשית. אבל אם העומר בא מן החטים, אין כאן 'ראשית' בשום ענין. וכעין זה יש בחדושי הגרו"ס.

ב. יש לציין שלפרש"י כת"י להלן בע"ב משמע שכשר להקריב מנחת שעורים לאחר העומר [וכן הובא פירוש זה בפ"י רבנו שמואל – לתו"כ ויקרא. מובא ב'כנסת הראשונים']. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ב קסא) שבאר כמה ענינים בירושלמי וברמב"ם לאור שיטה זו.

(ע"ב) 'סיפא אתאן למנחות'. וסברא היא לחלק בין מנחות לביכורים [מלבד הדרשה שדרשו להלן מארצך ולא כל ארצך – למעט תמרים שבהרים וכדו'] – כי בביכורים, מלבד שבה הפירות יש בהם נתינת שבה על הארץ, ועל כן גידולי גג וחורבה וכדומה – אינו מביא. לא כן מנחות, אין צריך אלא שהסולת עצמה לא תהא גרועה יותר מדאי ואין שם שבה לארץ, והלא הן באות אף מחוצה לה (טהרת הקדש).

'אמר רבי אלעזר: רבי יוחנן חזאי בחלום, מילתא מעלייתא אמינא'. כיוצא בזה יש ברבי אלעזר ורבי יוחנן (רבו-חברו) בבכורות ה ושם נו.

ומצינו בכמה מקומות שנתגלו לחכמים דברי תורה בחלום, לפתור קושיות ולפשוט ספקות וכיוצא באלו. ע' יבמות צג: ב"ב קמג. סנהדרין פב. חולין קלג.

'עציץ אעציץ לא קשיא, כאן בנקובה כאן בשאינה נקובה'. ובעציץ שאינו נקוב שמביא – מדרבנן הוא ולא מדאורייתא. 'ולעולם אינו מקדש בכלאים ולא חייב במעשרות ולא בבכורים דבר-תורה – אלא בנקוב' (שו"ת הרשב"א ח"א תרנט; א"ף קע. וכתב שצריך עיון בסוגיא לענין מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש בתמרים שבהרים, אם קידש קדושת בכורים מן התורה או מדרבנן).

'ככתבם וכלשוונם'

אלא ר' יוחנן מאי טעמא? אמר ר' אלעזר: ר' יוחנן חזאי בחלום (למתרצא למילתיה שפיר. רש"י) מילתא מעלייתא אמינא, אמר קרא... –

'... ולפלא, הלא ר' יוחנן כבר בעולם האמת, ואם ההלכה כמותו ויש לתרץ קושית הגמרא, הלא בעולם העליון יודעים יותר, ולמה רצה שר' אלעזר יתרץ דבריו למטה דוקא? ואם נאמר שר' יוחנן לא ידע בעצמו התירוץ, לכן ביקש מר"א, אם כן מה בצע לו שר"א יתרץ הלא יהיה אז תורת ר"א ולא תורתו? ומה איכפת ליה לריו"ח אם דבריו אינם מובנים לאחדים אחרי שידע שההלכה כמותו? כלום ידאג חכם גדול היודע ששיטתו מבוררת היטב והצדק אתו, אם יש אחדים שאינם מבינים דבריו ומקשיין עליו, הלא די לו מה שהוא עצמו יודע היטב שהצדק אתו? ונראה להוכיח מזה, כי תורת החכם כל עוד אינה מבוררת לחכמי הישיבה דלמטה, לא תקובל בעולם העליון, וכל זמן שחכמי הישיבה בעולם הזה מקשים על דבריו ועוד לא נתבררו להם,

אע"פ שיקובלו לאחר שיבורר להם כיון שבאמת הצדק כן, עם כל זאת כיון שהתורה נמסרה לחכמים המבינים שבדור, אם המה מקשים על דברי אחר, אף שיש ליישבם, אבל כל עוד שחכמי מטה לא עמדו על הישוב – לא יקובלו הדברים למעלה. ולכן ביקש ר' יוחנן את ר' אלעזר שיתרץ דבריו לחכמי הישיבה דלמטה שפיר, כדי שיקובלו אחר כך למעלה. וכן נראה בבבא-מציעא (נט: ברי' אליעזר ור' יהושע...)

בעמדי בהשתוממות עצומה ימים אחדים, היה מהצורך לעיין מה בספר חסידים, ותיכף בפתחת הספר נודמן סי' רכ"ד ושמה נאמרו כל הדברים הנ"ל ממש כצורתן, וז"ל... והנה מלבד ההשתוממות הנוראה מעצם הדבר, יצא לנו מזה למודים רבים למעשה: כל עוד שהחכמים המבינים שבדור אינם מסכימים לתורתו, למעשיו ולהנהגותיו של האדם – לא תקובל גם בעולם העליון, אף שהצדק אתו... ודוקא החכמים המבינים, אף שמעטים המה... ולדעתם צריך לצאת ולא לדעת המרובים, כי הרצון לצאת לדעת המרובים הוא שורש השקר. שנית – עוצם הדעה שניתן לאדם, הלא נורא הוא, ואם כן כמה גדול ההתחייבות עליו. שלישית – גדול החיוב המוטל עליו לברר מעשיו כל עוד הוא בחיים חייתו, לברר תורתו מעשיו והנהגתו' (מתוך ספר חכמה ומוסר לגרש"ז זיו, ח"ב קי).

דף פה

'תנאי היא, דתנאי: שבגג ושבחורבה מביא וקורא'. עתה צריך לומר שחוזרים מהנחת המקשה וסוברים שגידולי גג וחורבה עדיפים על תמרים שבהרים. וכן פסק הרמב"ם, שתמרים שבהרים ופירות שבעמקים – אינם מתקדשים לביכורים אף בדיעבד (ב,ג) כרבי יוחנן, ולעומת זאת הגדל בגג ובחורבה – מביא (שם ט. והראב"ד השיגו. עפ"י נושאי כלי הרמב"ם, ע"ש באריכות; יד דוד כאן).

והרא"ש כתב (בתשובותיו ב,ד. וכ"כ הגר"א בבאורו ליו"ד רצד ס"ק סג; חו"א ערלה א,יז) שעיקר קושית הגמרא על רבי יוחנן לא היתה אלא מעציץ וספינה, הדומים לתמרים שבהרים ופירות שבעמקים, אבל גג וחורבה פירותיהם עדיפים יותר, ולדעה אחת מביא וקורא ולדעה אחרת מביא ואינו קורא. [וכתב להוכיח מסוגיתנו שחרם או גינה הנטועים על הגג, אינם דומים לעציץ שאינו נקוב, אלא דינם כשאר שדה וחרם וחייבים בכל מצוות התלויות בארץ ובכללן בביכורים].

וצריך לומר, כן העיר בחזו"א שם, שגג בית וכן חורבה שאינה עבודה, עדיפים מתמרים שבהרים – שהרי בראשונים אמרו בברייתא מביא ואינו קורא ולא מצינו חולק על כך, ואילו באלו האחרונים לא קידש לריו"ח. ואולם גידולי עציץ וספינה – אינם עדיפים מתמרים שבהרים, כמבואר בגמרא. מלבד לריש לקיש יש חילוק ביניהם לענין הבאה לכתחילה – שבעציץ וספינה מביא לכתחילה, ואילו תמרים שבהרים – אינו מביא לכתחילה.

'קתני מיהת חורש ושונה. ולטעמיך מתניתין לא קתני שונה, ברייתא קתני שונה?...'. כלומר, אמנם יש מקום להסתפק בפרוש המשנה שאמרה 'ובשנה שניה זורעה', שמא צריך גם לחרוש – אך ודאי לא יותר מחרישה אחת, שאפשר בכלל 'זריעה' גם החרישה הנלווית לה, אבל אילו היה צריך לחרוש פעמיים כדקתני בברייתא, ודאי היה תנא דמתני' צריך לפרש זאת, ומכך שלא פרש משמע שתנא דידן חולק על הברייתא, ושוב אין לך לפשוט בעייתנו (עפ"י טהרת הקדש).